

PETLETNI PRAVNI ŠTUDIJ IN RAZVOJ PRAVNEGA ŠTUDIJA V SVETU

Matej Accetto,

*univerzitetni diplomirani pravnik, doktor pravnih znanosti, izredni profesor
na Pravni fakulteti Univerze v Ljubljani*

V zadnjih letih se Pravna fakulteta Univerze v Ljubljani vse aktivneje ukvarja z idejo petletnega enovitega magistrskega študija prava. Začelo se je s splošno notranjo razpravo ob začetku snovanja bolonjske prenove, nadaljevalo z načelnimi posvetovanji s partnerji in delodajalci v pravosodju ter drugih pravniskih poklicih, še pozneje z zasnovo konkretnih načrtov o predmetniku takega študija. Na vseh teh korakih razprave so bila mnenja o tem ali onem posameznem vidiku različna, a se je vedno oblikoval konsenz o ideji daljšega enovitega študija oziroma stališču, da je za zahtevne pravniške poklice primerno zahtevati uspešno opravljenih pet let študija, ne pa zgolj triletni ali (skrajšani) štiriletni program prve bolonjske stopnje.

Ta spoznanja fakulteto vodijo v smeri prizadevanj za akreditacijo takega novega, enovitega študijskega programa. V tem uvodniku ne bom namenjal pozornosti podrobnostim novega predmetnika tega programa (avtor tega uvodnika vsaj do zdaj niti nisem sodeloval pri njegovem snovanju), čeprav ni odveč že uvodoma posebej poudariti, da razprava o kakovosti študija seveda ni in ne more biti omejena zgolj na vprašanje oblike oziroma strukturne zasnove študija, temveč je še bolj odvisna od njegove vsebine (kaj in kako učimo) in akterjev (tako profesorjev kot tudi (ustrezno izbranih) študentov). Vendarle pa, kot navsezadnje potrjuje tudi bolonjska prenova, pri zasnovi kakovostnega izobraževanja poleg podrobnejše vsebine pomembno vlogo igra tudi organizacija študija v obliki takega ali drugačnega študijskega programa. Ta vidik obravnavam v nadaljevanju s preprosto nosilno tezo, da ljubljanska pravna fakulteta v svojem razmisleku o prenovi študija še zdaleč ni osamljena, ampak se z njim – in tudi osnovno usmeritvijo začrtane prenove! – pravzaprav zgolj pridružuje razvojnim trendom na številnih drugih, mednarodno upoštevanih univerzah, ki so se v zadnjem času soočile z istim vprašanjem: Kakšen je dober pravni študij?

To vprašanje je imelo, če si za uvod dovolimo kratek pogled v preteklost, v različnih okoljih in obdobjih zelo različne odgovore. Že v rimski antiki so se pravniki sprva neformalno izobraževali v obliki bolj ali manj javnih razprav, nato pa v obliki organiziranih predavanj, najverjetneje najprej v minimalnem trajanju štirih let, po Justinijanovi reformi pa s študijem cesarskih konstitucij vred pet let.¹ V srednjem veku, ko se je v Evropi pravni študij ponovno razvil skupaj z nastankom univerz, so te z obuditvijo pomena rimskega prava vse do sedemnajstega stoletja poučevale zgolj kanonsko in (rimsko) civilno pravo, ki da sta bila po svojem univerzalnem značaju primerna za univerzitetno obravnavo,² niso pa veliko pozornosti namenjale lokalnemu oziroma deželnemu pravu. V Angliji se je konec 13. stoletja za potrebe praktičnega šolanja tako izoblikovalo vajeništvo v posebnih s sodišči povezanih odvetniških združenjih (*Inns of Courts*), kjer so študenti tudi prebivali, o pravu pa se izobraževali z delom na sodišču ter prek simulacij sodnih obravnav na večernih obedih (obisk določenega števila obedov je bil sprva tudi edini formalni pogoj za pripustitev k odvetništvu).³ V ameriških kolonijah so kot alternativo študiju v Angliji uvedli možnost samostojnega študija, sodniškega pripravništva ali vajeništva pri uveljavljenem pravniku, ki je vodila v zelo raznolike izkušnje glede na resnost študentov, mentorjev in ocenjevalcev,⁴ v devetnajstem stoletju pa se je v ZDA nato pravniško šolanje počasi preneslo na posebne pravne šole, vendar so bile tudi te še dolgo zasnovane kot razmeroma kratkotrajne in neodvisne »obrtiške« šole, ki za vpis praviloma niso zahtevale predhodne diplome, še v začetku dvajsetega stoletja praviloma niti srednješolske ne.⁵ Tudi v Evropi se je pravni študij počasi, toda vztrajno začel spreminjati v novem veku, univerze in organizacija pravnega študija so postajale vse bolj lokalno usmerjene, prav-

¹ O tem več v Janez Kranjc: Pravni študij nekoč in danes, v: Zbornik Pravne fakultete Univerze v Mariboru, I (2005), str. 19–46, str. 24–27.

² Tako Peter Stein: *Roman Law in European History*. Cambridge University Press, Cambridge 1999, str. 57.

³ Glej Ralph Michael Stein: *The Path of Legal Education from Edward I to Langdell: A History of Insular Reaction*, v: *Chicago-Kent Law Review*, 1981, 57(2), 429–454, str. 430–433.

⁴ Anekdote med drugim poročajo o kandidatu, ki je želel pravosodni izpit opraviti po šestih tednih prebiranja zakonodaje in literature. Eden od štirih ocenjevalcev ga je gladko zavrnil, dva druga pa sta mu dala pozitivno mnenje, eden od njiju sicer šele po slovesni obljubi kandidata, da bo študij še nadaljeval, drugi pa z bolj optimistično napovedjo, da »se bo kmalu usposobil«. Tudi John Marshall, poznejši znameniti predsednik Vrhovnega sodišča, je bil kot veteran vojne za neodvisnost med odvetnike sprejet po zgolj nekaj mesecih študija, ko je pogoj države Virginie po podkovanosti in moralni ustreznosti zadostil s potrdilom, ki ga je podpisal guverner Thomas Jefferson. Glej Brian J. Moline: *Early American Legal Education*, v: *Washburn Law Journal*, 2004, 42, str. 775–802, str. 779–786.

⁵ Prav tam, str. 791–802.

ni študij bolj sistematiziran, počasi razdeljen na posamezna pravna področja, med drugim pa se je v primerjavi z obdobjem srednjega veka (ko je sprva trajal med šestimi in desetimi leti) najprej skrajšal in se pozneje šele počasi spet začel podaljševati – ponekod v Nemčiji je pravni študij denimo nekaj časa trajal le dve leti, nato pa je bil leta 1804 podaljšan na tri leta.⁶

Že ta kratek historični pogled lepo oriše dve izhodiščni spoznanji. Prvo je raznolikost organizacije pravnega študija, pogojenega tudi z različno pravno tradicijo in kulturo ter organizacijo pravniškega poklica, ki jo je še vedno mogoče opaziti med različnimi pravnimi sistemi. V državah celinske Evrope je v grobem pravni študij tradicionalno zasnovan podobno kot v Sloveniji, v obliki dodiplomskega študija, ki študente opremi tako s splošnejšo pravniško izobrazbo kot tudi s podrobnejšim študijem posameznih pravnih panog in pravnih veščin. V Veliki Britaniji oziroma Angliji, kjer je poklicno izobraževanje poleg dediščine starega sistema *Inns of Court* pogojeno tudi z razlikovanjem med različnimi pravniškimi vlogami (zlasti razlikovanjem med *barristers* in *solicitors*), osnovni fakultetni študij prava denimo traja le tri leta, vendar se potem nadgradi še z različnima dodatnima programoma študija za poglobitveni pravniški vlogi in za specializirane zagovornike (*barristers*) še strukturiranim vajeništvom (*pupilage*) v eni od odvetniških pisarn. V ZDA, kjer so specifične značilnosti pravnega študija poleg historičnega razvoja delno prav tako pogojene s posebnostmi ureditve (naravo federalne ureditve ZDA, fluidnostjo pravnih poklicev, neposrednimi demokratičnimi volitvami številnih sodnikov in tudi sicer pomembnimi političnimi implikacijami prava),⁷ je pravni študij organiziran kot triletni podiplomski študij, ki pa pred tem zahteva že zaključeno štiriletno dodiplomsko šolanje želene usmeritve na *collegeu*. Deloma zaradi historičnih vezi in vplivov, deloma zaradi siceršnjega ugleda teh ureditev so enega od opisanih pristopov k pravnemu študiju ubrale tudi univerze v drugih delih sveta.

Drugo, nič manj pomembno spoznanje pa je povsod prisotna potreba po prenovi oziroma prilagajanju pravnega študija razmeram in siceršnjemu razvoju v družbi. To je morda nekoliko presenetljivo reči o pravu, ki praviloma velja za dokaj konzervativno vedo, pa tudi v slovenskem kontekstu o ljubljanski pravni fakulteti, ki je bila v preteklih desetletjih praviloma zelo zadržana do vseh načrtanih reform izobraževanja (ki jih je bilo menda samo med drugo svetovno vojno in osamosvojitvijo osem), od uvedbe stopenjskega študija v šestdesetih letih do bolonjske prenove v začetku novega tisočletja. A vendar se tudi ta za-

⁶ Glej J. Kranjc, nav. delo, str. 29 in 34.

⁷ Frank K. Upham: The Internationalization of Legal Education: National Report for the United States of America, v: The American Journal of Comparative Law, 2014, str. 97–126, str. 97–101.

držanost lahko razume na dva načina, bodisi kot splošen odpor do sprememb v zasnovi študija bodisi kot odpor do tistih sprememb, ki po presoji fakultete ne ustrezajo naravi pravnega poklica oziroma specifičnim zahtevam pravnega študija – prej omenjeni reformi so številni pravniki (tedaj in danes) ocenili za neživljenjski, kolikor sta pravni študij kot izobraževanje za opravljanje klasičnih pravniskih poklicev silili deliti na dva dela.

To pa ne pomeni, da se pravni študij ne bi nikoli spreminjal skupaj z družbo, v kateri naj bi odigral svojo vlogo. Ker večina diplomantov praviloma pozneje tako ali drugače postane del pravosodja, pravni študij nemara bolj kot večina drugih narekuje usposabljanje študentov za opravljanje specifične družbene vloge,⁸ kar vodi v dva pomembna poudarka razprave o njegovi zasnovi.

Že dolgo se, prvič, del razprave posveča vprašanju povezave med teorijo in prakso oziroma praktičnega usposabljanja v času pravnega študija – med drugim je denimo na drugi strani Atlantika posebna delovna skupina Ameriške odvetniške zbornice leta 1992 pripravila obsežno poročilo o potrebni reformi pravnega študija za boljši stik teorije s prakso.⁹ V luči takih pobud tako tudi v ZDA nekateri razmišljajo o koristnosti podaljšanja študija na štiri leta (podiplomskega študija prava, po štirih letih dodiplomskega izobraževanja) z bolj praktično zasnovanim izobraževanjem v dodanem četrtem letniku.¹⁰ Nekatere univerze so že uvedle različne oblike povezovanja s prakso (na primer Arizona State University, Pace Law School, City University New York), o podobnih pobudah pa razmišljajo tudi v Kanadi.¹¹ Enaki razmisleki so prisotni drugod po svetu, recimo v Nigeriji, kjer imajo 36 pravnih fakultet in nato zgolj eno državno pravno šolo, ki diplomante z vseh teh fakultet (stežka) sprejema za praktični del usposabljanja,¹² s številnimi pozivi za reformo in večjo pozornost kliničnemu usposabljanju.¹³

⁸ Hannah McConkey: The academic(?) law degree: The case for reform, v: Holdsworth Law Review, 16 (1993), str. 170–183, str. 171.

⁹ American Bar Association, Section of Legal Education and Admissions to the Bar: Legal Education and Professional Development – An Educational Continuum, Report of The Task Force on Law Schools and the Profession: Narrowing the Gap. Chicago 1992.

¹⁰ Robert I. Reis: Law schools under siege: The challenge to enhance knowledge, creativity, and skill training, v: Ohio Northern University Law Review, 38 (2012), str. 855–883.

¹¹ Lorne Sossin: Experience the future of legal education, v: Alberta Law Review, 51 (2014) 4, str. 849–869.

¹² Bagoni A. Bukar: Legal education and challenges of contemporary developments in Nigeria, v: International Journal of Clinical Legal Education, 20 (2014), str. 593–601, str. 601.

¹³ Charles Olufemi Adekoya: Meeting the required reforms in legal education in Nigeria: Clinical legal education – ten years after, v: International Journal of Clinical Legal Education, 20 (2014), str. 603–613.

Na drugi strani pa so marsikje na bolj ali manj boleč način prišli do spoznanja, da se pretirano obrtniška specializacija brez široke pravne izobrazbe ne obnese in ni v interesu ne družbe ne stroke.¹⁴ Poveden je denimo primer Pakistana s (po oceni) 74 pravnimi šolami, ki so povezane s 16 univerzami in na katerih pretežno učijo (aktivni in upokojeni) sodniki in odvetniki, kar baje vodi v cehovsko, mehansko dojemanje (izobraževanja) prava, ki ga opazovalci in redki akademski profesorji močno kritizirajo.¹⁵

Tak sklep še poudarja drugi poudarek razprave o pravnem študiju, ki poudarja pomen etične komponente pravnega študija. V številnih razpravah po svetu prevladujejo spoznanja, da pravni študij ne sme biti osredotočen zgolj na praktično učenje veščin za tehnicistično opravljanje pravniskega poklica, ampak mora še vedno študente izobraziti v razmišljujoče, etične pravnike.¹⁶ Oba vidika sta povezana – razprave o pravnem študiju v Rusiji denimo med poglavitnimi slabostmi raznolikih pravnih fakultet poudarjajo, da težko vzpostavljajo stik s prakso in da jim primanjkuje tako ustreznega praktičnega usposabljanja kot tudi etične komponente pravnega študija.¹⁷

V tej luči je mogoče razumeti tudi težnje k spreminjanju študija ali že sprejete reforme zasnove študija prava. Snovalci teh reform razmišljajo o ciljih in želenih kompetencah diplomantov – tako je denimo povedno, da so poleg razmisleka o morebitnem podaljšanju študija v ZDA posveti o kritičnih vprašanjih pravnega študija v ZDA¹⁸ in študije o najboljših praksah pravnega izobraževanja¹⁹ vodili v več priporočil o spremembah, ki gredo v »evropsko« smer opredeljevanja učnih izidov, želenih kompetenc in izobraževanja učiteljev, čeprav so bili deležni tudi močne kritike.²⁰ (Na drugi strani je sicer tudi bolonjski proces mogoče razumeti kot spodbujanje razumevanja običajne sto-

¹⁴ H. McConkey, nav. delo, str. 182.

¹⁵ Osama Siddique: Legal Education in Pakistan: The Domination of Practitioners and the „Critically Endangered“ Academic, v: *Journal of Legal Education*, 63 (2014) 3, str. 499–513, str. 500–501.

¹⁶ Glej na primer Alice Woolley: Legal education reform and the good lawyer, v: *Alberta Law Review*, 51 (2014) 4, str. 801–818.

¹⁷ Glej Olga Shepeleva in Asmik Novikova: The quality of legal education in Russia: The stereotypes and the real problems, v: *Russian Law Journal*, 2 (2014) 1, str. 106–120.

¹⁸ Glej povzetek najpomembnejših in komentar v: Peter S. Vogel: The future of legal education: Preparing law students to be great lawyers, v: *Oregon Law Review*, 93 (2015), str. 893–900.

¹⁹ Roy Stuckey in drugi: Best practices for legal education: A vision and a road map. Clinical Legal Education Association, Baltimore 2007.

²⁰ Na primer Michael T. Gibson: A critique of best practices in legal education: Five things all law professors should know, v: *University of Baltimore Law Review*, 42 (2012) 1, Article 2, 1–80.

pnje pravne izobrazbe kot dvostopenjske, »podiplomske« stopnje izobrazbe z vsaj petimi leti študijskega programa.²¹⁾ Pomembnejši sklep ameriške izkušnje je morda ta, da so šole lahko različne glede na želene cilje in naslovnike svojih programov, a da šole z najboljšimi predmetniki vedno vsebujejo jasno pot od začetka do zaključka študija.²² Prav tako je poveden poudarek o pravnem izobraževanju na Irskem, da mora pravni študij študente naučiti, kako se bodo pozneje lahko sami soočali s sprejemanjem nove zakonodaje oziroma prilagajali na spremembe v pravni ureditvi, veščin pravnega razmišljanja in pisanja jih je treba aktivno naučiti (ne bodo jih pridobili z osmozo), pravo pa je treba tudi vrednostno ozemljiti.²³

Kakšne so torej izkušnje drugod s prenavljanjem pravnega študija v zadnjih letih? Na splošno je marsikje mogoče opaziti razvoj v smeri daljšanja pravnega študija oziroma organizacije enotnih ali podiplomskih magistrskih študijskih programov, ki vodijo do pridobitve diplome prava.

Taka je, prvič, vsekakor izkušnja več vodilnih fakultet v sosednjih in bližnjih državah, v katerih je pravni študij zasnovan v nam podobnih družbenih okoliščinah.²⁴ Praksa teh držav (tudi nekaterih, kot sta Hrvaška in Italija, ki sta sorazmerno hitro sprejeli bolonjski sistem dvostopenjskega študija 3+2, pa potem po slabih izkušnjah v praksi to obžalovali) jasno²⁵ nakazuje težnjo ali celo potrebo po organizaciji pravnega študija v obliki enovitega petletnega ma-

²¹ Prim. Laurel S. Terry: The Bologna process and its impact in Europe: It's so much more than degree changes, v: *Vanderbilt Journal of Transnational Law*, 41 (2008), str. 107–228, str. 146; Leo P. Martinez: Legal education in a modern world: Evolution at work, v: *Charleston Law Review*, 9 (2015), str. 267–303, str. 299.

²² R. Stuckey in drugi, nav. delo, str. 205–213. Bolj razvito v: Deborah Maranville, Lisa Radtke Bliss, Carolyn Wilkes Kaas in Antoinette Sedillo López (ur.): *Building on best practices: Transforming legal education in a changing world*. Matthew Bender & Co, New Providence 2015.

²³ John Temple Lang: What should a law degree in Ireland be designed to do today?, v: *Dublin University Law Journal*, 34 (2011), str. 1–22, str. 5–12.

²⁴ Več o tradiciji in razpravi o(b) reformi pravnega študija v Evropi izpred desetih let v Christian Baldus, Thomas Finkenhauer in Thomas Rüfner (ur.): *Juristenausbildung in Europa zwischen Tradition und Reform*. Mohr Siebeck, Tübingen 2008.

²⁵ Prizadevanja za zasnovo enovitih magistrskih študijev sicer niso povsem brez kritike – Siniša Rodin in Zoran Kurelić: Failure of the Croatian Higher Education Reform, v: *CEPS Journal*, 2 (2012) 4, str. 29–52, sta bila denimo zelo kritična do hrvaških prizadevanj za organizacijo univerzitetnega študija nasploh v obliki enotnega petletnega magistrskega študija, češ da je sistem, ki ni sposoben študentov usposobiti za trg delovne sile v štirih letih, tako neučinkovit kot tudi socialno nepravičen (na strani 48), vendar sta svojo ost uperila zoper hrvaško reformo študija na splošno, nista pa se posebej dotikala vprašanja študija prava (ali katerekoli druge discipline, ki bi si ali si je morda že zaslužila posebno obravnavo, kot na primer medicine, ki je mimogrede v ZDA tako kot pravo (vendar v trajanju štirih let) organizirana kot podiplomski študij).

gistrskega študija. Na tak način je pravni študij denimo organiziran v Italiji, na Hrvaškem, na Madžarskem, na Češkem in na Poljskem. Do podobnih spoznanj so prišli tudi na nekaterih drugih koncih Evrope – denimo v Španiji, kjer so pravni študij v skladu z bolonjsko prenovo na prelomu tisočletja zasnovali v obliki dvostopenjskega študija 3+2, vendar kjer drugače kot na drugih področjih študenti prava diplome ne dobijo že po koncu prve stopnje, ampak šele po uspešnem zaključku obeh.²⁶

Petletni študijski programi obstajajo tudi drugje po svetu, denimo na indijski pravni fakulteti *National Law School of India University* v Bangaloru, ki je bila ustanovljena leta 1986 in je združila dodiplomski in pravni študij v enotni petletni predmetnik²⁷ ter že več let slovi kot najuglednejša pravna fakulteta v Indiji. Ponekod obstajajo še daljši študijski programi kot (obvezna) kombinacija dodiplomskega in podiplomskega študija, kot na primer na Japonskem po sprejemu reforme leta 2004, po kateri je pravo postalo triletni podiplomski študij po štiriletnem dodiplomskem študiju po študentovi izbiri, ali pa v skupnem trajanju šest let, če je študent že za dodiplomski študij kot osrednjo usmeritev izbral pravo, kar torej nato za pridobitev diplome prava zahteva še dvoletni podiplomski pravni študij.²⁸ Podoben japonskemu je primer Južne Koreje,²⁹ kjer so do leta 2009 poznali štiriletni dodiplomski študij po evropskem vzoru, med letoma 1993 in 2007 pa so potekale burne razprave o reformi, ki so na koncu vodile v sprejetje ameriškega modela triletnega podiplomskega študija. Univerze, ki so sprejele novi model, so morale opustiti stare dodiplomske programe, druge univerze pa so jih lahko ohranile kot nekakšne programe splošne izobrazbe o pravu.

Prav tako je poučen primer Južne Afrike,³⁰ kjer je bil leta 1997 uveden štiriletni dodiplomski pravni študij, ki pa je vodil v kritiko delodajalcev, da so njegovi diplomanti preslabo usposobljeni. Konec leta 2014 je Univerza Witwatersrand (Wits), najboljša univerza v državi, po dolgi razpravi z akademsko skupnostjo in stroko opustila tak štiriletni pravni študij (*LL.B.*) in od leta 2015 naprej od kandidatov za pravno diplomu zahteva vpis podiplomskega pravnega študij-

²⁶ Glej Philip Leith in Fernando Galindo Ayuda: Legal education in Spain: Becoming a lawyer, judge, and professor, v: *International Journal of the Legal Profession*, 8 (2001) 2, str. 169–186, str. 172–174.

²⁷ Glej kratek opis v Deepa Badrinarayana: India's state of legal education: The road from NLSIU to Jindal, v: *Journal of Legal Education*, 63 (2014) 3, str. 521–523.

²⁸ L. P. Martinez, nav. delo, str. 283–288.

²⁹ Youngjoon Kwon: Recent reform in Korean legal education, v: *Journal of Korean Law*, 13 (2013), str. 1–39.

³⁰ M. A. (Riëtte) Du Plessis: Designing an appropriate and assessable curriculum for clinical legal education, v: *De Jure*, 49 (2016), str. 1–22, str. 1–2.

skega programa (*LL.B.*), ki traja tri leta po diplomi dodiplomskega študija oziroma dve leti, če je študent prej opravil dodiplomski študij z osredotočenjem na pravo (*BA in Law*).

Končno je poveden še primer Univerze v Melbourne. V letu 2006 je uvedla obsežno reformo, s katero se je nameravala uskladiti s prakso najboljših evropskih in ameriških univerz; pri tem je precej sledila tudi ideji bolonjske prenove v Evropi, vendar s priznavanjem posebnih okoliščin za posamezne poklice.³¹ Pravna fakulteta te univerze, v zadnjih letih prepoznana kot najboljša pravna fakulteta v Avstraliji (in tudi med najuglednejšimi na svetu), je z letom 2008 uvedla študij prava kot triletni podiplomski študij, ki prej zahteva še dokončan drug dodiplomski študij in torej za pridobitev pravnške diplome praviloma zahteva vsaj šest let univerzitetnega študija.

Zgornji pregled nas vodi v naslednje sklepe.

Prvič, razvojni trendi organizacije pravnega študija po svetu gredo v smeri daljšanja časa študija, ki se glede na siceršnjo ureditev izobraževanja v posamezni državi odraža bodisi v daljšem enotnem pravnem študiju bodisi v kombinaciji (praviloma triletnega) podiplomskega študija prava s predhodno pridobljeno dodiplomsko diplomo druge discipline. V vseh zgoraj navedenih primerih študijskih prenov pravnške diplome ni mogoče pridobiti že po treh ali štirih letih univerzitetnega študija.

Drugič, v državah z neenotnim sistemom o takih korakih še zlasti razmišljajo vodilne in najboljše pravne fakultete, ki morda (lahko) aktivneje razmišljajo o prilagoditvah svojih predmetnikov za boljši stik s prakso (potrebo po daljši in celovitejši izobrazbi so marsikje pokazali odzivi iz prakse oziroma stanovskih združenj, še zlasti zahteve dela v pravosodju), nemara pa tudi bolj o uveljavitvi svojih diplomantov v mednarodnem prostoru.

Ter, tretjič, medtem ko ponekod v svetu ob snovanju takih korakov (lahko) sledijo praksi ameriškega modela pravnega izobraževanja v obliki triletnega podiplomskega študija, je bil v številnih sistemih s sorodno tradicionalno organizacijo univerzitetnega študija v bližnji okolici Slovenije kot bolj logična in življenjska rešitev sprejet model enotnega petletnega študija prava.

Če skušam povedano strniti v popotnico svoji fakulteti ter njenim sogovornikom iz prakse pravnškega poklica, ko snuje(mo) operativne korake zamišlje-

³¹ Glej poročili omenjene univerze, tj. Growing Esteem ... iz leta 2005, <http://publications.unimelb.edu.au/docs/growing_esteem2005.pdf> (1. 2. 2017), in Growing Esteem 2010, <http://about.unimelb.edu.au/__data/assets/pdf_file/0009/767016/Growing-Esteem2010.pdf> (1. 2. 2017).

ne prenove, pa je to prenovo po primerjalnih izkušnjah mogoče zastaviti na naslednjih temeljnih izhodiščih:

1. Zahteve pravniškega dela zahtevajo resen študij – za pravosodje in druge zahtevne pravniške poklice osrednja grožnja ni morebitno pomanjkanje prožne delovne sile v primeru daljšega enovitega magistrskega študijskega programa, ampak prej premalo usposobljeni diplomanti v primeru krajših študijskih programov. V jeziku bolonjske prenove je tako mogoče skleniti, da je za tradicionalne pravniške poklice običajna stopnja izobrazbe dokončana dodiplomska in magistrska stopnja pravnega študija.
2. Zaradi specifične družbene vloge prava in pravnikov je dober pravni študij tak, ki omogoča stik teorije s prakso in urjenje veščin pravnega dela, ne da bi pri tem pozabil na nujno širše splošnejše izobrazbe ter vrednostne in etične plati izobraževanja.
3. Najboljše pravne fakultete so tiste, ki že z zasnovo študija in predmetnikom študentom kažejo jasno pot od začetka do konca študijskega programa.

Za ljubljansko fakulteto to v danih razmerah – ob upoštevanju temeljnih značilnosti študija po bolonjski prenovi in tradicionalne organizacije univerzitetnega študija pri nas – narekuje prizadevanje za vzpostavitev enotnega petletnega študijskega programa, ki pa seveda ne sme zanemariti bistvenega razloga, zaradi katerega je tak enotni program bolj smiseln od alternative, recimo od obvezne zahteve po dokončanju dodiplomske in magistrske stopnje študija kot dveh ločenih študijskih programov. Enotni program namreč omogoča enotno zasnovo predmetnika z že omenjeno jasno potjo od začetka do konca študija, ki študenta opremi z vsemi zahtevanimi znanji, ne da bi ga obremenil z nepotrebnimi prekrivanji ali ponavljanji študijskih vsebin ter organizacijskih formalnosti ločenih študijskih stopenj. Tak enotni študijski program bi bolje služil svojim študentom, pa tudi osmislil smotre bolonjske prenove, ne da bi ogrozil posebno naravo klasičnih pravniških poklicev. Upam in verjamem, da je ljubljanska pravna fakulteta sposobna sestaviti ustrezen predmetnik takega petletnega študija, ki bo te opisane odlike udejanjal v praksi – toda to je že druga zgodba.